

*До спеціалізованої вченої ради К26.130.03
ВНЗ “Університет економіки та права “КРОК”
(03113, м. Київ, вул. Табірна, 30-32)*

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Ярмиша Олександра Назаровича
на дисертацію Миколаєнка Юрія Івановича на тему:
«Теоретико-правові засади реалізації прав людини на свободу пересування
і вільний вибір місця проживання в Україні», подану на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 –
теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень**

Актуальність теми дослідження. Глобалізаційні процеси сучасності змінюють уявлення людей щодо багатьох визнаних класичними понять та категорій, у тому числі, дають потужний поштовх для переосмислення практичної сторони права не тільки як регулятора суспільних відносин, а й як особливого феномена суспільного життя, що має складну та багатоаспектну архітектуру. Права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання не є виключенням з цього правила.

Слід відзначити, що права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, які задекларовані у статті 33 Конституції України, не є

сталим поняттям, вони, як і більшість правових інститутів, перебувають у постійному динамічному розвитку, що відповідає об'єктивним сучасним тенденціям суспільного життя. Посилює актуальність теми дисертаційної роботи і те, що суспільно-політичні процеси, що відбуваються в Україні впродовж останніх років, до яких насамперед відносяться трагічні події, пов'язані з анексією Автономної Республіки Крим та тимчасовою окупацією окремих територій Донецької та Луганської областей, показали недосконалість нормативно-правового регулювання прав на свободу пересування й вільний вибір місця проживання в Україні та, як наслідок, неефективність механізму їх реалізації, дотримання і захисту. Як слушно зауважує автор, актуалізація дослідження обумовлюється й необхідністю врахування того фактору, що реалізація даних прав обмежується й на територіях, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, що також потребує аналізу проблематики законодавчого забезпечення цих прав з нових позицій та певного переосмислення чинних.

На сьогодні в Україні проблематиці прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання в тій чи тій мірі присвячено багато наукових досліджень. Зокрема, окремі аспекти цієї проблематики вивчали фахівці з конституційного права, адміністративного права, міжнародного права, цивільного права тощо. Попри незгасаючий інтерес учених до означеної проблематики, наразі невирішеним залишається широке коло як теоретичних, так і практичних питань реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні.

Слід погодитися із здобувачем, що актуалізує тему дисертаційної роботи і той факт, що посилення конституційних гарантій прав та свобод людини і громадянина, реального забезпечення захисту цих прав та свобод, у тому числі через суд, є одним із першочергових напрямків конституційної реформи, яка нині триває в Україні.

Все зазначене дає підстави зробити висновок, що дисертаційна робота Миколаєнка Юрія Івановича на тему: «Теоретико-правові засади реалізації прав

людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні», поза сумнівом, актуальна, а отримані наукові результати становлять внесок у правову науку в теоретичному і практичному сенсі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016 – 2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р., а також у межах науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК»: «Проблеми застосування норм права в процесі розбудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (державний реєстраційний номер 0111U007821).

Предмет дослідження визначений в межах науки теорії держави і права.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Робота Ю.І.Миколаєнка спирається на міцну методологічну базу. В її основу покладена система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальних методів і підходів наукового пізнання правових явищ, що в результаті допомогли повно та об'єктивно дослідити теоретико-правові аспекти реалізації прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання в Україні (с. 20-21).

Досліджуючи теоретико-правові засади реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні, Ю.І. Миколаєнко спирається на широке коло джерел загальної теорії держави і права, науки конституційного права, чинних законодавчих та інших нормативно-правових актів. Аналізуючи ті чи інші питання досліджуваної проблеми, дисертант піднімає цілу низку питань теоретичного та практичного характеру реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні.

У представленій до рецензування роботі чітко виділені її ключові моменти, мета і завдання дослідження. Варто звернути увагу на володіння дисертанта матеріалом, глибоке знання ним теми дослідження, здатність до аналізу залучених джерел.

У змістовному плані заслуговує на увагу спроба автора виявити головні причини актуалізації проблематики реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні. При цьому дисертант слушно наголошує на тому, що дослідження теоретичних проблем прав людини загалом та прав людини на свободу пересування й вільний вибір місця проживання, зокрема, є пріоритетним завданням вітчизняної юридичної науки.

Підтвердженням обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дослідження є наукові публікації автора.

За результатами проведеного дослідження опубліковано 12 наукових праць, з них 7 статей оприлюднені в наукових фахових виданнях України; 2 статті – у науковому періодичному виданні іноземної держави, тези трьох доповідей – у збірниках матеріалів круглих столів та наукових конференцій

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. В процесі реалізації визначених завдань автору вдалось досягти ряд вагомих результатів, що представляють новизну та можуть бути використані як в навчальній, так і науково-дослідній діяльності для подальшого розвитку теоретико-правових аспектів реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні.

До найбільш суттєвих положень новизни слід віднести наступні:

на основі положень інтегральної (комплексної) концепції праворозуміння надано авторське визначення прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання;

виокремлено та охарактеризовано основні стадії реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання за критерієм ролі людини і держави в механізмі реалізації прав та свобод людини;

обґрунтовано самотійність поняття *«правовідносини у сфері реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»*;

доведено необхідність виокремлення в якості самотійного поняття юридичної науки *«обмеження прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання»* й подальше його термінологічне закріплення в чинному законодавстві України;

удосконалено періодизацію генези прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні відповідно до критерію їх державно-правового забезпечення; визначення механізму реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання; визначення поняття *«гарантії реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання»*;

В дисертації дістало подальшого розвитку наукові підходи щодо синонімічності понять *«право»* і *«свобода»* у контексті розуміння змісту прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, закріплених у частині першій статті 33 Конституції України; положення про недоцільність використання у чинному законодавстві України терміна *«місце перебування»* для відображення сутнісного наповнення права людини на вільний вибір місця проживання в Україні; доктринальне тлумачення поняття *«реалізація прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання»*; положення щодо доцільності законодавчого закріплення вичерпного переліку обмежень права на свободу пересування як додаткової гарантії його забезпечення шляхом внесення відповідних змін і доповнень до Закону України *«Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»* № 1382-IV від 11.12.2003 р. та ін.

Теоретична і практична значущість проведеного Ю.І. Миколаєнком дисертаційного дослідження полягає в теоретичному узагальненні й обґрунтуванні нових підходів до вирішення наукового завдання щодо теоретико-правових аспектів реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні. Автором сформульовано теоретичні висновки та практичні рекомендації, спрямовані на нове вирішення наукової проблеми, що полягає у встановленні теоретико-правових засад реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, з'ясуванні механізму й гарантій їх реалізації в Україні.

Основні положення, зроблені висновки та сформульовані рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути використані: у науково-дослідницькій діяльності – для подальших наукових досліджень проблемних теоретичних і практичних аспектів реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання; у нормотворчій діяльності стосовно вдосконалення чинного законодавства України щодо реалізації прав людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні. Зокрема, це стосується базового Закону «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»; у навчальному процесі – положення й висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані під час викладання навчальних дисциплін з теорії та історії держави і права, конституційного права України, спецкурсу з прав та свобод людини і громадянина, а також підготовки відповідних підручників, навчальних посібників тощо; у правовиховній роботі – для підвищення правової освіченості громадян України, роз'яснення порядку реалізації ними прав на свободу пересування та вільний вибір місця проживання.

Разом з цим, стосовно дисертації, як і будь-якої творчої роботи, можна висловити певні зауваження: вона містить деякі позиції, що свідчать про неоднозначність бачення проблеми у середовищі науковців, про

дискусивність окремих теоретичних положень, пропозицій, а у деяких випадках й про недостатність аргументації.

1. Оскільки робота присвячена саме **реалізації** прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, Ю.І.Миколаєнко цілком обгрунтовано присвячує один з розділів дисертації (третій) гарантіям реалізації зазначених прав. Проаналізувавши різні підходи до визначення поняття гарантій (с.156-159), автор пропонує свою дефініцію, з якою варто погодитись («сукупність політичних, економічних, соціальних, правових та інших умов, засобів, способів, що створюються або забезпечуються з боку державних та громадських інституцій для повноцінної реалізації свободи пересування та вільного вибору місця проживання в Україні, а також охорони цих прав»). Однак у самому розділі дисертант висвітлив тільки три позиції, що аж ніяк не охоплює всього обсягу навіть правових гарантій. Отже, під час захисту слід було б почути від автора обгрунтування такого підходу.

2. Дисертація являє собою теоретико-правове дослідження, отже, на мою думку, варто було звернути увагу на досвід правового регулювання реалізації прав людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в інших країнах, передусім у передових демократичних, а також у Європейському Союзі.

3. Варто підтримати Ю.І.Миколаєнка у доведенні необхідності глибокого дослідження історико-правових витоків того чи іншого інституту, дати періодизацію його становлення та розвитку. Проте наукові розвідки у царині історико-правової науки потребують фахового підходу. Зокрема, не слід припускатися «модернізації історії», застосовувати сучасну термінологію до дуже давніх часів. В даному випадку, наприклад, недоречно говорити про «державно-правові елементи паспортно-реєстраційного режиму часів Київської Русі».

4. В якості побажання автору щодо подальших досліджень хотів би порекомендувати всебічно висвітлити проблему реалізації зазначених прав людини з характеристикою політико-правових режимів.

Наведені вище зауваження та дискусійні положення **не впливають суттєво** на загальну позитивну оцінку дисертації Ю.І. Миколаєнка, яка являє собою цілісну, завершену наукову роботу. Завдання роботи виконані, а її мета - досягнута. У дисертації, яка є самостійною працею, міститься теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, яка має важливе значення для теоретико-правової науки та практики реалізації прав людини в Україні.

За предметом, завданнями, методологією, змістом та висновками дисертація відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Таким чином, слід дійти висновку, що дисертація «Теоретико-правові засади реалізації прав людини на свободу пересування і вільний вибір місця проживання в Україні» є цілісним та завершеним дослідженням, відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень та вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор - Миколаєнко Юрій Іванович - заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України,
головний науковий співробітник
Інституту законодавства Верховної Ради України

О.Н. Ярмиш